

1

Verschillende soorten onderzoek

Inleiding

Als je als onderzoeker wil weten wat de ervaringen zijn van iemand met een depressie, doe je op een andere wijze onderzoek dan iemand die in kaart wil brengen hoe vaak depressie voorkomt bij verschillende (inkomens)groepen in de samenleving en welke oorzaken hieraan ten grondslag liggen. Er bestaan verschillende soorten onderzoek, en in de wetenschap zijn er diverse manieren om een onderzoek uit te voeren en iets te weten te komen.

Onderzoekers kunnen verschillende typen vragen stellen die ze met hun onderzoek hopen te beantwoorden. Elke vorm van onderzoek kent zo zijn eigen voor- en nadelen. De beste manier van onderzoek doen bestaat niet. De keuze voor een geschikte aanpak hangt af van wat je precies wil onderzoeken. Het doel van dit hoofdstuk is om je een idee te geven van verschillende typen onderzoek en waarvoor je ze het beste kan gebruiken.

De strekking van dit hoofdstuk is dat er vele soorten en vormen van onderzoek bestaan en dat niet per se één vorm van onderzoek de beste is.

LEERDOELEN

Na het lezen van dit hoofdstuk:

1. weet je wat onderzoek is;
2. ben je bekend met het verschil tussen fundamenteel en praktijkgericht onderzoek;
3. ben je bekend met het verschil tussen kwalitatief en kwantitatief onderzoek;
4. weet je in welke setting je als onderzoeker gegevens kan verzamelen;
5. weet je via welke bronnen je als onderzoeker nieuwe gegevens kan verzamelen.

1.1 Wat is onderzoek?

Wie op het hbo een beroepsopleiding volgt, wil in de regel zo veel mogelijk informatie aangereikt krijgen over de praktijk. Studenten willen hun vaardigheden trainen en theorielessen volgen over onderwerpen die in het werkveld van toepassing zijn. Voor

sommige studenten is de schrik dan ook groot als zij al vanaf het eerste jaar vakken krijgen aangeboden die betrekking hebben op het uitvoeren van een onderzoek. Nog groter wordt de schrik als blijkt dat dit geen eenmalig avontuur is. Vele studenten zullen hun studie afronden met het zelfstandig uitvoeren van een (praktijkgericht) onderzoek en de resultaten daarvan in bijvoorbeeld een scriptie, een adviesrapport of een andersoortig beroepsproduct moeten verwerken.

Maar wat is onderzoek eigenlijk? Het centrale kenmerk van onderzoek is dat je via het systematisch verzamelen van gegevens antwoord probeert te krijgen op een vraag (Krathwohl, 1997). In dat opzicht is onderzoek wat we alle dagen doen. Als je bijvoorbeeld het telefoonnummer van een restaurant wil weten, kan je dat googelen. Als je wil weten of er nog genoeg melk in huis is, doe je de koelkast open om te zien of er nog een pak te vinden is. Toch zullen de meeste wetenschappers bovenstaande voorbeelden géén goede illustraties vinden van onderzoek; daarvoor zijn de stappen die je moet nemen om antwoord op je vraag te krijgen te eenvoudig; bovendien deel je de opgedane kennis niet met anderen. In dit boek definiëren we **onderzoek**, in navolging van Heerink et al. (2009) als ‘een systematische werkwijze om antwoord op een vraag te krijgen en kennis daarover te verspreiden’.

1.1.1 Fundamenteel onderzoek

Dit boek behandelt voornamelijk praktijkgericht onderzoek. In de literatuur (Andriessen, 2014) wordt onderscheid gemaakt tussen fundamenteel onderzoek en praktijkgericht onderzoek. Dit onderscheid is overigens niet zo strikt. Bij fundamenteel onderzoek probeer je in de eerste plaats een wetenschappelijk vraagstuk op te lossen door na te gaan in hoeverre wetenschappelijke theoriën correct zijn en gelden in diverse situaties. Bij praktijkgericht probeer je in de eerste plaats een praktisch probleem in het werkveld op te lossen door een praktijksituatie te verbeteren met behulp van onderzoek.

Met **fundamenteel onderzoek** kan je bekijken in hoeverre een theorie correct is. Fundamenteel onderzoek vindt plaats in verschillende stappen. De eerste stap is een waarneming. De Engelse natuurkundige Isaac Newton (1643-1727) nam bijvoorbeeld waar dat een appel naar beneden valt wanneer deze rijp is. Newton stelde zichzelf daarop de vraag waarom een appel recht naar beneden valt en niet blijft zweven. En algemener: waarom in principe alle objecten naar beneden vallen wanneer ze worden losgelaten (Gleick, 2004).

Mensen zoeken een *overkoepelende verklaring* voor hun waarnemingen om zo beter te begrijpen hoe de wereld in elkaar steekt. Deze overkoepelende verklaring noemen we een **theorie**. Newton formuleerde zijn theorie van de zwaartekracht, waarin hij stelde dat een onzichtbare kracht voorwerpen naar de aarde toe trekt. In het dagelijks leven zijn we vaak tevreden wanneer we een theorie hebben gevonden die onze waarnemingen kan verklaren en gaan we deze theorie niet vervolgens daadwerkelijk toetsen (Gorard, 2003). Kenmerkend voor fundamenteel onderzoek is echter dat je een stap verder gaat en op basis van een theorie een hypothese opstelt. Een **hypothese** is een stelling of verwachting die voortvloeit uit een theorie. Een hypothese die je kan opstellen op basis van de theorie van de zwaartekracht is bijvoorbeeld dat alle voorwerpen die je op een bepaalde hoogte loslaat naar beneden zullen vallen. Als (fundamenteel) onderzoeker zal je deze hypothese vervolgens testen. Zo lieten mensen in de tijd van Newton objecten vanaf kerktorens los en registreerden daarbij hoelang het duurde voordat ze de grond raakten (Gleick, 2004). Het toetsen van een hypothese gebeurt ook in het sociale domein. Een sociaal werker kan bijvoorbeeld

waarnemen dat cliënten in de zomermaanden een wat korter lontje lijken te hebben en dat agressie vaker voorkomt wanneer het warm is. Op basis van deze waarneming zou de sociaal werker een theorie kunnen vormen; mogelijk leidt hittestress tot agressie en zijn mensen agressiever wanneer het warm is. Uit deze theorie vloeien verschillende voorspellingen of hypothesen voort; je zou bijvoorbeeld verwachten dat er in landen met een tropisch klimaat vaker agressie voorkomt dan in koudere landen en/of dat politieagenten meer meldingen van agressie binnenkrijgen in de zomer dan in de winter. Deze hypothesen vallen vervolgens op meerdere manieren te toetsen; als onderzoeker kan je bekijken in welke landen agressieve voorvallen het vaakst voorkomen en of de uitkomst samenhangt met de gemiddelde temperatuur in een land, of je vraagt aangiften op bij de politie en bekijkt of er inderdaad vaker sprake is van agressie wanneer er geen r in de maand zit.

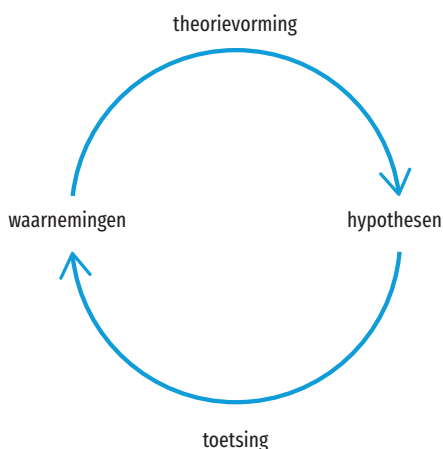

Door een simpel voorval ging Newton zich afvragen waarom objecten zich gedragen volgens bepaalde wetmatigheden.

Bron: tutti-frutti / Shutterstock.

Als je een hypothese toetst, kan je erachter komen dat een theorie de lading niet helemaal dekt. Een ballon of een veertje valt bijvoorbeeld niet per se recht naar beneden als je hem loslaat. De onderzoeker naar hittestress kan vinden dat er alleen een relatie is tussen warmte en agressie in een dichtbevolkt gebied, maar juist weer niet in een dunbevolkt gebied. Er moet dan een nieuwe theorie komen die kan verklaren waarom een ballon niet op dezelfde manier naar beneden valt als een baksteen en hittestress niet automatisch leidt tot agressie. Uit deze nieuwe theorie vloeit dan weer een nieuwe hypothese voort. Het centrale kenmerk van fundamenteel onderzoek is dat je geen genoegen neemt met een theorie die je waarnemingen kan verklaren, maar dat je ook

een voorspelling opstelt die voortvloeit uit de theorie (een hypothese). Deze hypothese test je en je bekijkt of de testresultaten verenigbaar zijn met een bestaande theorie. Op basis van (fundamenteel) onderzoek worden bestaande theorieën al eeuwenlang aangepast. Deze toetsende procedure van kennis vergaren noemen we de **empirische cyclus** (zie figuur 1.1).

FIGUUR 1.1 De empirische cyclus.

Bron: gebaseerd op Engeldorp Gastelaars, 1998.

1.1.2 Kanttekeningen bij de empirische cyclus

De empirische cyclus is door de Nederlandse professor in de psychologie Adriaan de Groot (1961) uitvoerig uitgewerkt en gepresenteerd als het standaardmodel voor de gedragswetenschappen. Toch kunnen we kanttekeningen plaatsen bij dit model (Andriessen, 2014). Zo sluit de empirische cyclus aan op een bepaald type onderzoek: het **toetsende onderzoek**. Bij dit type onderzoek toetst een onderzoeker of een theorie correct is. Dit type onderzoek noemen we ook wel **deductief onderzoek** en dit past zeer sterk in de hoek van het eerder besproken fundamentele onderzoek. Newton wilde bijvoorbeeld met zijn onderzoeken zijn theorie omtrent zwaartekracht toetsen op juistheid en de sociaal werker wilde met het voorbeeldonderzoek onderzoeken of hittestress leidt tot agressie.

Niet elk onderzoek toetst echter een theorie. Soms heeft onderzoek eenvoudigweg als doel een beter beeld van een situatie te verkrijgen. Een modern fenomeen in de hulpverlening is bijvoorbeeld de *lovergirl* (de vrouwelijke tegenhanger van de *loverboy*). Als onderzoeker zou je interviews kunnen afnemen met slachtoffers van *lovergirls* om te zien wat hun ervaringen zijn en wat de werkwijze van een *lovergirl* is, *zonder* dat hieraan een theorie ten grondslag ligt. Indien je gegevens verzamelt om een beter beeld van een situatie te krijgen, spreken we van een **verkennend onderzoek** (ook wel **explorerend onderzoek**). Het doel van verkennend onderzoek is *niet* om een theorie te toetsen, maar juist om informatie te verzamelen waarmee je een theorie kan opstellen. Zo is het sinds 1 januari 2024 in Nederland verboden voor winkeliers om vapes met een smaakje te verkopen. Een hulpverlener zou echter kunnen zien dat jongeren nog altijd volop gebruikmaken van deze vapes en zou kunnen onderzoeken hoe jongeren aan deze vapes komen (ze zijn immers verboden) of vragen wáárom jongeren deze middelen gebruiken (de *risico's* zijn immers bekend). In zo'n verkennend of explorerend onderzoek heb je als onderzoeker geen helder beeld van wat je gaat vinden, maar kunnen de bevindingen wel leiden tot een bepaalde theorie.

Onderzoek dat het doel heeft om een theorie op te stellen noemen we **inductief onderzoek**.

Het mag duidelijk zijn dat deductief (toetsend) en inductief (verkenkend) onderzoek beide van essentieel belang zijn voor de wetenschap. Aan de ene kant hebben we verkenkend onderzoek nodig om gegevens te verzamelen en op basis van die gegevens theorieën te kunnen opstellen. Tegelijkertijd hebben we ook deductieve onderzoeken nodig, waarmee we in kaart kunnen brengen in hoeverre een opgestelde theorie correct is. Een onderzoek kan overigens ook een mengvorm van inductief en deductief zijn. Soms heeft een onderzoek voor een deel het doel om de juistheid van een bestaande theorie te toetsen (deductief) en voor een ander deel om nieuwe inzichten te creëren (inductief). In de jeugdhulpverlening zien we bijvoorbeeld dat jongeren steeds vaker gebruikmaken van social media en op een platform als Snapchat of TikTok bepaalde influencers volgen. De luxe levensstijl van deze influencers en hun bewerkte afbeeldingen kunnen jongeren een verdraaid beeld van de realiteit geven. In een onderzoek zou je kunnen toetsen of deze opvatting correct is (krijgen jongeren een verdraaid beeld van de werkelijkheid door de posts van deze influencers?), dat is het toetsende deel; en je zou kunnen onderzoeken wat de redenen van jongeren zijn om bepaalde influencers wel of niet te volgen, dat is dan het verkennende of inductieve deel van het onderzoek.

Een tweede kanttekening die we bij de empirische cyclus kunnen plaatsen is dat onderzoeken niet altijd als centraal doel hebben om theoretische kennis te genereren. Soms is de aanleiding van een onderzoek een concrete praktijksituatie. Een medewerker in de verslavingszorg kan bijvoorbeeld tot de ontdekking komen dat cliënten vaak terugvallen in gebruik na thuiskomst en kan een onderzoek starten om te achterhalen wat hiervan de oorzaak is. Deze medewerker wil in eerste instantie geen theorie toetsen of een theorie ontwikkelen, maar wil een oplossing vinden voor een praktijksituatie. Dit onderzoek is daarmee een **praktijkgericht onderzoek**. Dat wil zeggen dat het een onderzoek is waarbij het primaire doel is het verbeteren van een praktijksituatie.

De aanleiding van een onderzoek kan dus een **kennisvraagstuk** zijn (dan staat het verzamelen van kennis centraal), maar kan ook uit de praktijk voortkomen. De volgende paragraaf gaat hier dieper op in.

1.1.3 Twee soorten vraagstukken

De aanleiding voor het uitvoeren van onderzoek, of dat nu praktijkgericht of fundamenteel is, is een vraagstuk (Van Keken, 2015). Dit kan een acuut probleem zijn dat dient te worden opgelost, maar ook een gebrek aan kennis over een bepaald fenomeen. Soms is de aanleiding zelfs dat een bepaalde werkwijze zeer goed lijkt aan te slaan in een organisatie. Je kan dan onderzoeken hoe dit komt. Het Kenniscentrum Kinderen Jeugdpsychiatrie (www.kenniscentrum-kjp.nl) publiceert bijvoorbeeld interventies die een positief effect lijken te hebben. Vervolgens proberen onderzoekers in kaart te brengen wat de succesvolle ingrediënten zijn van deze interventies. De aanleiding van een onderzoek hoeft in ieder geval niet per se te zijn dat processen niet goed lopen in een organisatie.

Het zou kunnen dat je als onderzoeker wil weten of patiënten na ontslag uit een ziekenhuis hun medicatie trouw blijven gebruiken. Dat is geen acuut probleem, maar een vraagstuk waarop onvoldoende zicht is. Het kan ook zijn dat je werkt als hulpverlener in een pedagogische instelling en dat het jou en je collega's is opgevallen dat de ouders van de kinderen nauwelijks betrokkenheid tonen bij het programma dat jullie aanbieden. Dit is wel een concreet probleem. De ouders dienen pedagogische vaardigheden in de thussituatie toe te passen, anders hebben de interventies in de instelling

een beperkt effect. Je zou dan onderzoek kunnen doen naar de reden waarom ouders zo weinig betrokken zijn.

Bij fundamenteel onderzoek is er altijd meer informatie over de juistheid van een theorie gewenst (De Groot, 1961). Een kennisvraagstuk vormt daarbij de aanleiding voor het onderzoek. Bij praktijkgericht onderzoek wil je meer te weten komen over een fenomeen of wil je een praktijksituatie verbeteren (Van Keken, 2015). Aanleidingen van onderzoeken kunnen we daarom grofweg onderverdelen in kennisvraagstukken en praktijkvraagstukken.

1.1.4 Wat is praktijkgericht onderzoek?

De scheidslijn tussen theorie en praktijk kan flinterdun zijn, zeker binnen de praktijkgerichte onderzoeken die binnen het hbo en aan universiteiten worden uitgevoerd (Van Keken, 2015). Om de wisselwerking tussen onderzoek en praktijk te illustreren, volgt hier een vrij uitgebreide beschrijving van een casus (gebaseerd op Nuland, 2004). Deze casus laat zien hoe onderzoeksresultaten tot stand kunnen komen in de praktijk en hoe praktijkgericht onderzoek kan bijdragen aan de ontwikkeling van een theorie.

1.1.4.1 Kraamvrouwenkoorts

Wie als zwangere vrouw rond 1850 in het ziekenhuis van een kind beviel in een relatief welvarend land als Oostenrijk, stond een onzekere toekomst te wachten. Circa een op de vier vrouwen overleed na de bevalling als gevolg van kraamvrouwenkoorts. De symptomen van kraamvrouwenkoorts waren een stijging van de lichaamstemperatuur, een zwakke pols, sterke dorst en vlekken op de huid. De uit Hongarije afkomstige arts Ignaz Semmelweis (1818-1865) werkte op de kraamafdelingen van het Allgemeines Krankenhaus in Wenen en werd getroffen door het enorme leed dat kraamvrouwenkoorts met zich meebracht. Hij wilde onderzoeken wat de oorzaak van dit fenomeen was en hoe het eventueel zou kunnen worden aangepakt.

Op het moment dat Semmelweis de oorzaken van kraamvrouwenkoorts in kaart wilde brengen, waren deze nog onduidelijk. Het was bekend dat de aandoening vaker voorkwam bij vrouwen die in een ziekenhuis bevielen dan bij vrouwen die dit thuis deden. Iedereen die het zich in die tijd enigszins kon veroorloven, koos daarom voor een thuisbevalling. Er moest dus 'iets' in het ziekenhuis zijn wat kraamvrouwenkoorts veroorzaakte, maar wat?

Er waren verschillende verklaringen gangbaar. Wellicht had de koorts te maken met de lichaamshouding waarin de vrouw beviel? Of kwam deze misschien door seizoensinvloeden? Zou de koorts komen door de wierook die een priester verspreidde als hij op bezoek kwam? Semmelweis onderzocht al deze mogelijke oorzaken systematisch. Hij liet vrouwen in een bepaalde houding bevallen, maar het aantal gevallen van kraamvrouwenkoorts bleef gelijk. Hij verbood tijdelijk het gebruik van wierook op een afdeling, maar het aantal gevallen van kraamvrouwenkoorts daalde niet. Hij hield bij in welke jaargetijde kraamvrouwenkoorts het vaakst werd gezien, maar vond geen duidelijk patroon.

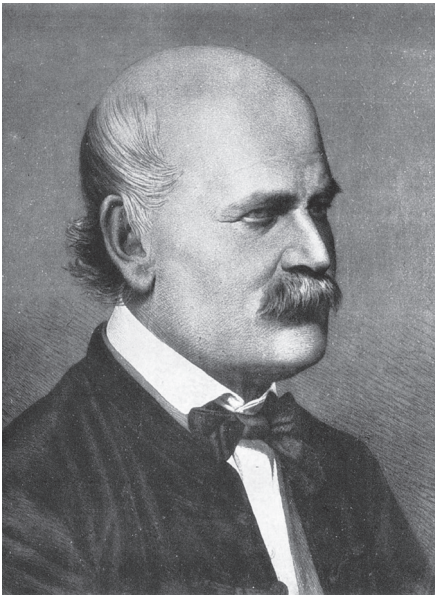
In het ziekenhuis waren twee kraamafdelingen. Semmelweis kwam erachter dat het sterftecijfer op de ene kraamafdeling viermaal zo hoog was als op de andere afdeling. Het leek dus te maken te hebben met 'iets' wat op de ene afdeling plaatsvond en op de andere afdeling niet.

Hij kon nu gericht kijken naar verschillen tussen de twee afdelingen. Op de afdeling met het lage sterftecijfer werkten uitsluitend vroedvrouwen. Op de afdeling met het hoge sterftecijfer waren ook medische studenten werkzaam. Het was voor Semmelweis

nog altijd niet duidelijk waarom de afdeling met de medische studenten een hoger sterftecijfer kende. Pas toen een collega dezelfde symptomen kreeg als een patiënt met kraamvrouwenkoorts, werd hij op een idee gebracht. Deze collega werkte in een mortuarium (waar de medische studenten ook kwamen voor anatomische lessen) en had zichzelf gesneden met een mes waarmee hij ook in een lijk had gesneden. Semmelweis bedacht daarop dat er 'iets' in lijken zat waarmee mensen besmet konden raken. Hij droeg iedereen op om de handen met bleekwater te desinfecteren voordat ze mochten helpen bij een bevalling. Deze interventie was een enorm succes: hierna stierf nog slechts circa 1 procent van de kraamvrouwen aan kraamvrouwenkoorts.

Tegenwoordig is bekend dat kraamvrouwenkoorts hoogstwaarschijnlijk wordt veroorzaakt door een bacterie, maar het bestaan van bacteriën was in de tijd van Semmelweis nog onbekend. Semmelweis kon daarom slechts aangeven dat het gebruik van bleekwater het aantal sterfgevallen leek te verminderen, maar kon niet onderbouwen waarom. Zijn collega's vonden het gebruik van bleekwater onprettig en Semmelweis zag er vanwege praktische overwegingen tegenop om zijn bevindingen te verspreiden en te publiceren.

Na ruzies binnen het medisch team werd Semmelweis ontslagen. Al snel wisten de medici voor bevallingen de handen niet meer met bleekwater en steeg het sterftecijfer weer. Het zou nog vele jaren duren voordat Semmelweis, door een toegenomen kennis omtrent de werking van bacteriën, in ere werd hersteld en het gebruik van desinfecterende middelen standaard werd in de gehele medische wereld.

Ignaz Philipp Semmelweis. Doordat hij zijn bevindingen niet verspreidde, duurde het tientallen jaren voordat het aantal sterfgevallen aan kraamvrouwenkoorts weer daalde.

Bron: [GL Archive / Alamy](#).

1.1.4.2 Wat kunnen we leren van de casus?

De casus van Semmelweis illustreert verschillende zaken; in de eerste plaats dat mensen *verklaringen* zoeken voor gebeurtenissen. In de tijd van Semmelweis was kraamvrouwenkoorts een groot probleem. Mensen zochten verklaringen in de hoek van het weer, het effect van wierook en de lichaamshouding bij het bevallen. De casus

toont ook aan dat onderzoek meerwaarde kan hebben boven alledaagse verklaringen. Semmelweis bracht *systematisch* in kaart wat er gebeurde als hij veranderingen aanbracht in de bestaande werkwijzen (bevallen in een andere houding, geen wierook op de afdeling) om te zien of die effect zouden hebben op het sterftecijfer van zijn afdeling. Hierdoor ontdekte hij dat de gangbare verklaringen niet van toepassing waren. Deze casus illustreert tevens de wisselwerking tussen inductief (verkenkend) en deductief (toetsend) onderzoek. In eerste instantie kent het werk van Semmelweis een sterk inductief karakter: hij weet niet wat de oorzaak is van kraamvrouwenkoorts en brengt zonder achterliggende theorie in kaart wat hij op de verschillende afdelingen ziet. In tweede instantie krijgt zijn onderzoek een meer deductief karakter: hij stelt een eenvoudige theorie op, namelijk dat lijkenvocht kan leiden tot kraamvrouwenkoorts. Hij toetst deze theorie door medewerkers in het ziekenhuis op te dragen hun handen te wassen, met als hypothese dat dit invloed heeft op het sterftecijfer. Zoals eerder gesteld, kunnen deductief en inductief onderzoek niet zonder elkaar; ze vormen twee kanten van het onderzoeksproces.

Ook illustreert deze casus het belang van *kennisverspreiding*. De onderzoeker die kennis opdoet, maar deze kennis niet verspreidt, brengt de praktijk niet verder. Het is dus niet alleen van belang om onderzoek uit te voeren, het is zeker net zo belangrijk om deze kennis met vakgenoten te delen (Van Yperen et al., 2017). Onderzoek doen wordt vaak vergeleken met staan op de schouders van reuzen. Dit geeft aan dat onderzoek een collectief proces is en dat je voortbouwt op de kennis die anderen of voorgangers hebben opgedaan. De onderzoeker bouwt in de regel altijd verder op de kennis die anderen al eerder hebben verzameld en hebben verspreid.

Als je als onderzoeker een verandering in de praktijk teweeg wil brengen, moet je in staat zijn om andere mensen (medewerkers of collega's) te betrekken bij het onderzoek en hen te enthousiasmeren. Want wat is een onderzoek waard als het ongelezen in een la verdwijnt en niemand aan de slag gaat met de uitkomsten? Zeker voor praktijkgericht onderzoek dien je als onderzoeker draagvlak te creëren bij medewerkers (Van 't Veer et al., 2023). Het is de bedoeling dat zij gaan meehelpen aan het onderzoek en de aanbevelingen vanuit het onderzoek implementeren. Als praktijkgerichte onderzoeker ben je daarom niet alleen een afstandelijke observator die een situatie in kaart brengt, je moet vaak ook mensen in de organisatie bewust bij het onderzoek betrekken om aan gegevens te komen en jouw aanbevelingen te laten werken (Migchelbrink, 2015).

1.1.5 Wat is waar?

Newton wilde weten waarom een appel recht naar beneden valt en niet blijft zweven. Hij vond dat valsnelheid objectief bestaat en objectief kan worden gemeten. Met de juiste instrumenten probeerde hij de werkelijkheid in kaart te brengen. Als onderzoekers probeer je een beeld van een situatie te krijgen. Zowel bij fundamenteel als bij praktijkgericht onderzoek staat het verzamelen van kennis centraal. Daarbij stuit je echter op een filosofisch vraagstuk: wat is de aard van de werkelijkheid? Als twee mensen naar een liedje luisteren en de ene persoon vindt het mooi en de andere persoon lelijk, heeft iemand van de twee het dan mis? Kan je objectief vaststellen of een liedje mooi of lelijk is, of hebben beide personen gelijk omdat smaken verschillen? Als iemand bij een tandarts komt en de tandarts zegt dat er een gaatje in het gebit zit maar de persoon vindt zelf van niet, kunnen beide personen dan gelijk hebben?

In het geval van het liedje zijn we eerder geneigd om te zeggen dat beide personen gelijk hebben, terwijl we in het tweede geval geneigd zijn om te stellen dat een gaatje objectief kan worden vastgesteld. Op de vraag wat waarheid is, zijn grofweg twee

antwoorden mogelijk (Bosch, 2012). De eerste visie stelt dat de waarheid *objectief bestaat* en dat deze in kaart kan worden gebracht. Een gaatje in een tand is een fenomeen dat objectief bestaat. Met de juiste instrumenten kan het worden gevonden en kunnen de kenmerken ervan in kaart worden gebracht. Ook Newton ging er in zijn onderzoek van uit dat zaken als objectgrootte, objectzwaarte en valsnelheid objectief bestaan. De onderzoeksstroming die uitgaat van één objectieve werkelijkheid noemen we het **objectivisme**. Het gedachtegoed van het objectivisme kom je vooral tegen in de hoek van de natuurwetenschappelijke studies, zoals natuurkunde (denk aan Newton), scheikunde en biologie.

Binnen het objectivisme ga je er als onderzoeker van uit dat er één waarneembare werkelijkheid bestaat.

Bron: wavebreakmedia / Shutterstock.

De andere visie noemen we het **constructivisme**. Deze stroming stelt dat er niet zoiets bestaat als één objectieve werkelijkheid, maar dat alle mensen hun eigen opvattingen en hun eigen wereldbeeld hebben. Twee mensen kunnen totaal verschillend tegen hetzelfde fenomeen aankijken en beide partijen kunnen 'gelijk' hebben, omdat er niet zoiets bestaat als één objectieve waarheid. De opvattingen uit het constructivisme kom je vooral tegen in de wereld van de sociale studies, zoals sociologie en culturele antropologie. Ook in de hulpverlening kom je deze visie veel tegen. Bij eenzaamheid gaat het er bijvoorbeeld niet om of iemand objectief eenzaam is of niet. De ervaring en beleving van de eenzaamheid bij een cliënt staan centraal. Iemand kan op Facebook driehonderd vrienden hebben en zich toch eenzaam voelen. Iemand met depressieve klachten kan het gevoel hebben als persoon tekort te schieten. Of die persoon objectief tekortschiet als mens is minder relevant; het gaat om de persoonlijke belevingswereld. De visies uit het objectivisme en het constructivisme bepalen deels wat voor type informatie je als onderzoeker verzamelt (Clark et al., 2021). De objectivist is over het algemeen meer geïnteresseerd in cijfermatige gegevens. De tandarts probeert bijvoorbeeld in kaart te brengen waar een gaatje zich bevindt en hoe groot het is. De constructivistische onderzoeker wil in de regel vooral weten wat de gevoelens en opvattingen van iemand

zijn. Hij probeert zich daarbij te verplaatsen in de belevingswereld van de deelnemer en betekenisgeving staat centraal. Het is overigens *niet* zo dat onderzoek vanuit een objectivistische invalshoek automatisch meer objectief en daarmee meer wetenschappelijk is. Als je als onderzoeker de ervaringen en betekenisgeving van een deelnemer in kaart wil brengen, kan je dit ook op een objectieve manier doen. De filosofische vraag gaat over de kwestie of de realiteit objectief bestaat of niet, maar houdt *geen* waardeoordeel in over welke vorm van onderzoek objectiever (of wetenschappelijker) zou zijn.

1.2 Kwalitatief en kwantitatief onderzoek

Objectivisme en constructivisme liggen ten grondslag aan twee invalshoeken op het gebied van onderzoek doen. Deze twee invalshoeken noemen we kwalitatief en kwantitatief onderzoek. Stel je voor dat Semmelweis in zijn onderzoek naar kraamvrouwenkoorts twee vragen wilde beantwoorden:

- Hoeveel vrouwen sterven aan kraamvrouwenkoorts in het ziekenhuis?
- Welke emotionele gevolgen heeft het voor een man om zijn vrouw te verliezen?

Het is duidelijk dat dit twee verschillende soorten vragen zijn. De eerste vraag kan je in een getal, percentage of cijfer uitdrukken. De tweede vraag moet je in woorden of beelden vangen; een cijfer doet geen recht aan de emotionele impact die het verlies van een partner met zich meebrengt. Hiermee stuiten we op de kern van het onderscheid tussen kwalitatief en kwantitatief onderzoek. Bij **kwantitatief onderzoek** kan je de gegevens die je verzamelt uitdrukken in getallen, nummers, procenten en cijfers (Neuman, 2013). Deze noemen we **kwantitatieve gegevens**. Bij **kwalitatief onderzoek** staan de ervaring, de mening, de betekenisgeving en de beleving van een persoon centraal (zie kader 'Kwalitatieve zienswijzen in de psychiatrie') en kan je gegevens geregeld uitdrukken in woorden. Je kan ze ook in beelden, foto's, tekeningen of in muziek uitdrukken (Van Heijst et al., 2019). Dit noemen we **kwalitatieve gegevens**. Zowel fundamenteel als praktijkgericht onderzoek kunnen kwantitatief en/of kwalitatief van aard zijn.

KWALITATIEVE ZIENSWIJZEN IN DE PSYCHIATRIE

Het centrale uitgangspunt van kwalitatief onderzoek is dat deelnemers eraan betekenis toekennen aan situaties (Bosch, 2012). De objectieve werkelijkheid, voor zover deze überhaupt bestaat, is minder interessant dan de interpretatie van deze objectieve werkelijkheid. Het belang van interpretatie en betekenisgeving zien we bij verschillende psychische stoornissen veelvuldig terugkomen. Cliënten met schizofrenie hebben bijvoorbeeld vaak de neiging om situaties met argwaan en achterdocht te benaderen. Een auto die langs hun huis rijdt, interpreteren ze als een bedreigende situatie. Iemand kan denken te worden geobserveerd door een geheime dienst, met als gevolg dat diegene het huis niet meer durft te verlaten en de gordijnen permanent dicht houdt. Iemand met een depressie kan een kleine teleurstelling interpreteren als een bevestiging tot niets in staat te zijn en een teken dat het nooit wat zal worden. Hoe de situatie objectief gezien is, is in zo'n geval minder van belang dan de waarde die mensen eraan hechten en de betekenis die ze eraan geven.